

Издөнүүчү Сартбекова Нуржан Коодоевнанын «Болочок инженерлердин башка тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун илимий-педагогикалык негиздери» аттуу 13.00.01–жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча докторлук илимий даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иш жөнүндө расмий оппоненттин пикири

1. Диссертациялык иштин темасынын актуалдуулугу:

Бүгүнкү күндө кандай гана жогорку билим тармагы болбосун, андагы билим берүүнүн мазмунун, окутуу технологияларын модернизациялоо дүйнөлүк илим жана билим берүү мейкиндигиндеги интеграциялык тенденцияларды, күч алып бара жаткан көрүнүштөрдү эсепке алуу менен коштолушу керектигин көрсөтүп жатат. Башкача айтканда, илимий маалыматтардын жана алардын туундусу катары билим берүүнүн мазмунун аныктоодо илимдерди так кесе табигый же гуманитардык деп айырмалоо менен алардын кайсы бирине биринчиликти же артыкчылыкты ыйгаруу өзүнүн аргументтүүлүгүн жоготуп бара жаткандыгын көрүүгө болот. Тескерисинче, илимий изилдөөлөрдө бул эки тармактагы карама-каршылыктарга басым жасабастан, алардын ортосундагы илимий-практикалык кызматташтыкка, табигый илимдердин социалдык жана гуманитардык маңыз-маанисин жана миссиясын көтөрүүгө багытталышы зарыл.

Коргоого коюлуп жаткан илимий изилдөөнүн актуалдуулугу дал ошол табигый илимдердин жана ага байланыштуу техникалык билимдерди аркалап жүрүүчү болочок инженерлердин социалдык компетенттүүлүгүн, ошондой компетенттүүлүктүн маңызын түзүп турган башка тилдеги коммуникациялык компетенттүүлүгүн калыптандыруу проблемасына арналаган.

Изилдөөчү белгилегендей мындай талаптын биздин республиканын жогорку билим берүү мейкиндигине келиши негизги үч фактор менен шартталат: биринчиси – күн санап өсүп кулач жайып бара жаткан ааламдашуу процесси; экинчиси – Кыргызстандын дүйнөлүк билим мейкиндигине интеграциялануу талабы; үчүнчүсү – көп улуттуу мамлекеттеги жарандардын, адистердин көп улуттуу чөйрөдө жана чет өлкөлүк өнөктөштөр менен башка тилде алака түзөө билүү мүмкүнчүлүктөрүн арттыруу зарылчылыгына байланыштуу. Аталган жагдайлар болочок инженерлер үчүн кесиптик даярдыктын жанында, андан да кем эмес башка социалдык даярдык, билим, билгичтиктерге ээ болуусун, башка тилдеги коммуникациялык компетенттүүлүгүн калыптандыруу талабынын күч алышын шарттайт. Ошону менен катар, Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын 2012 жылдан баштап жапырт Болонья процессине кирүүсү студенттер жана окутуучулар арасындагы академиялык кыймылдуулукту камсыз кылуу талабы дагы болочок адистерди жетиштирүүдөгү башка тилдеги коммуникациялык компетенттүүлүк парадигмасынын алдыңкы орунга чыгышына түрткү болууда. Белгиленген шарттар каралып жаткан диссертациялык иштин бүгүнкү күндөгү жогорку билим берүү теориясындагы жана практикасындагы актуалдуу маселелерден экендигин далилдеп турат.

Изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу анын предметинин өзгөчөлүгү менен айырмаланып турат. Изилдөөнүн предмети катары болочок инженерлердин башка тилдеги коммуникациялык компетенттүүлүгүн (БТКК) калыптандыруу педагогикалык системасы деп белгиленген. Белгиленген предметке ылайык **изилдөөнүн максаты** - болочок инженерлердин БТККсын калыптандыруунун педагогикалык, методикалык жана

лингвистикалык негиздерин англис тилин окутуу үлгүсүндө иштеп чыгуу жана аталган компетенттүүлүктү калыптандыруунун моделин, усулдук жолдорун аныктоо деп аныкталган.

2. Диссертациялык иштин илимий натыйжалары:

Диссертациялык иште Кыргыз Республикасынын ЖАКтын талабына ылайык жогорку окуу жайларда техникалык багыттагы билим берүүнүн максат, милдеттерин жана мазмунун жалпы педагогикалык өңүттөн илимий талдоодон өткөрүү менен болочок инженерлердин башка тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүгүн калыптандыруу максатында төмөнкүдөй теориялык жана практикалык жактан маанилүү илимий натыйжалар алынган:

1. Натыйжа. Теориялык аспектиден алганда жогорку билимдүү техникалык адистерди даярдоонун учурдагы абалын, анын илимий теориялык жактан изилдениш деңгээлин жана мындан аркы өнүгүүсүндөгү социалдык жүктөмдүн күч алуу тенденцияларын эсепке алуу менен жүргүзүлгөн. Терең илимий анализдин негизинде “Болочок инженерлердин башка тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүгү” – категориясынын өзгөчөлүктөрү аныкталып, аталган түшүнүккө тактоолор киргизилген. Натыйжада, болочок инженерлердин БТККнын лингвистикалык, кесиптик-коммуникациялык, прагматикалык компетенциялар түзүмү аныкталган. Болочок инженерлердин БТККны калыптандыруунун теориялык негиздерин аныктоодо бүгүнкү күндө бардык кесип ээлери үчүн актуалдуу болгон социалдык сапаттар катары командада иштей билүү, кызмат көрсөтө билүү, өзүн-өзү таанытуу, чет тилинде эркин баарлашууга даяр болуу сыяктуу компетенцияларга артыкчылык берилет. (1. Глава, 1.1. 1.2. 1.3.).

2. Натыйжа. Жогорку квалификациялуу инженерлерди даярдоого байланыштуу илимий-теориялык окууларга таянуу жана чет элдик жана ата мекендик билим берүү тажрыйбасын изилдөөнүн негизинде болочоктогу инженерлердин **башка тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүктү калыптандыруу концепциясы** иштелип чыккан. Концепциянын өзөгүн төмөнкү идеялар камтыйт: формалдуу, бейформалдуу жана информалдуу билим берүүнүн интеграцияланышы; болочок инженерлердин үзгүлтүксүз билим алышы, БТККны калыптандырууга ылайыктуу маданий, билим жана тарбиялоо чөйрөлөрүнүн түзүлүшү; билим, билгичтик, көндүмдөрдүн негизинде БТККны калыптандыруу системасын түзүү.

3. Натыйжа. Болочок инженерлердин башка тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүгүн калыптандыруу системасынын интегративдүү **илимий-теориялык модели** иштелип чыккан. Аталган модель ата мекендик жана дүйнөлүк билим берүү тажрыйбаларына таянуу менен БТККны калыптандыруудагы салттуу дидактикалык принциптердин жанында (улануучулук жана өзгөрүүчүлүк; билимдин турмуш менен байланышы; эвристикалык жана репродуктивдик методдордун айкалышы ж.б.;) учурда актуалдашып бара жаткан дисциплина аралык интеграциялоо, социалдык, маданий жана кесиптик багытталгандык; топтук аракеттенүүнүн вариативдүүлүгү, контексттүү окутуу ж.б. илимий-методикалык жагдайларга негизделген.

4. Натыйжа. Болочок инженердин башка тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун **илимий-усулдук технологиялары жана жолдору** иштелип чыккан. Илимий-усулдук технологияларды иштеп чыгуу жалпы маданий таануучулук, этномаданий өзгөчөлүктөрдү эсепке алуу менен инсанга

багытталгандык концепцияларга негизделип, социалдык, интерактивдүүлүк, проблемалуулук, контекстүү окутуу, долбоорлоо, тажрыйбаны талдоо ыкмаларына, коммуникациялык методдорго артыкчылык берилет жана аларды педагогикалык процессте ишке ашыруу жолдору ачыкталат. Белгилеп кете турган маанилүү натыйжа катары контекстүү окутуу теориясына негизделип иштелип чыккан чет тилин окутуудагы оюн ыкмаларын айтсак болот. Каралып жаткан иште андай ыкмалардын дидактикалык мааниси жана ишке ашыруу жолдору терең жана ынанымдуу ачылган. (дисс. 135-145 бб.).

5. Натыйжа. Болочок инженерлердин башка тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун илимий-педагогикалык системасын сунуштоо менен БТККнын натыйжалуулук критерийлерин аныктоо аракети жасалган. Изденүүчү тарабынан сунушталып жаткан БТККны калыптандыруу педагогикалык системасы долбоорлоо методологиясына таянуу менен ишке ашырылып, төмөнкү илимий-методикалык: системалуулук, инсандык-ишмердүүлүктүк, коммуникациялык-компетенттүүлүк, проблемалуулук-долбоорлоо, маданияттаануучулук жана социалдык талаптарга таянат.

6. Натыйжа. БТККны калыптандыруунун илимий-педагогикалык системасынын натыйжалуулугунун илимий критерийлерин курамдык бөлүктөрү, когнитивдик жана рефлексивдик деңгээлдери аныкталып, аталган критерийлердин болочоктогу инженерлердин чет тилди үйрөнүү мотивдерин, чет тилдеги маалыматтарды түшүнүү деңгээлдерин, рефлексивдик жөндөмдөрүн ошондой эле өздүк өнүгүүсүн шыктандыруунун педагогикалык шарттары аныкталган.

7. Натыйжа. БТККны калыптандыруунун илимий-педагогикалык системасынын натыйжалуулугу, илимий критерийлердин адекваттуулугу, окутуу-билим берүү методдорунун иштиктүүлүгү жана БТККны калыптандыруу процессиндеги студенттердин когнитивдик жана рефлексиялык деңгээлдерин аныктоо, болочоктогу инженерлердин чет тилди үйрөнүү мотивдери, чет тилдеги маалыматтарды түшүнүү деңгээлдери, жана алардын өздүк өнүгүүсүн шыктандыруучу педагогикалык шарттар эксперимент аркылуу текшерилип, педагогикалык тажрыйбада колдонууга сунушталган.

3. Диссертацияда берилген илимий жоболордун, жыйынтыктардын жана сунуштардын негизделиш даражасы.

Жалпысынан алганда диссертациялык иште чагылдырылган илимий натыйжалар, жоболор, жыйынтыктар жана сунуштар изилдөөнүн логикасына, анын максат, милдеттерине дал келүү менен бирге учурдагы техникалык билимдер менен гуманитардык билимдердин жакындашуусун эсепке алуу менен алардын социалдык функцияларын ачууга арналган. Болочок инженерлердин БТККны калыптандыруу боюнча илимий жоболор, автор тарабынан иштелип чыккан концепция, теориялык модель, педагогикалык шарттар, изилдөөнүн предметин түзүп турган БТККны калыптандыруунун абалы, мазмуну жогорку илимий деңгээлде иштелип чыккан жана далилдүү.

1. Натыйжанын далилдүүлүгү. “Болочок инженерлердин башка тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүгү” – категориясын илимий өңүттөн изилдөөгө, учурдагы илимий-педагогикалык кайнактарга, философиялык, психологиялык, педагогикалык эмгектерге таянуу менен аларды теориялык, дидактикалык жактан анализдөө аркылуу жүргүзүлгөн. Ошону менен катар техникалык окуу жайларда окуган

студенттердин коммуникациялык компетентүүлүгүнүн абалын аныктоо, учурдагы алдыңкы тажрыйбаларды үйрөнүү боюнча жүргүзүлгөн сурамжылоо, күнүмдүк окутуучулук тажрыйбаларды байкоо, аңгемелешүүлөр ж.б. методдор аркылуу ишенимдүү тастыкталган.

2. Натыйжанын ишенимдүүлүк даражасы. Жогорку квалификациялуу инженерлердин БТККны калыптандыруу концепциясын иштеп чыгуу техникалык чөйрөдөгү глобализациялык тенденциялардын чакырыгына жооп берүү максатына жооп берүү менен учурдагы формалдуу, бейформалдуу жана информалдуу билим берүүнүн интеграциялаштыруу; студенттердин коммуникациялык жөндөмдүүлүктөрүн калыптандыруу боюнча керектүү социалдык, маданий, билим жана тарбиялоо чөйрөлөрүн түзүү; билим, билгичтик, көндүмдөрдү калыптандырууга артыкчылык берүү идеясына таянып, изденүүчүнүн көп жылдык окутуучулук иш тажрыйбасына, жеке педагогикалык ишмердүүлүгүнө негизделген.

3. Натыйжанын ынанымдуулугу. Болочок инженерлердин башка тилдүү коммуникациялык компетентүүлүгүн калыптандыруунун интегративдүү илимий-практикалык моделин түзүү изденүүчү тарабынан болочок инженерлерди даярдоонун максат, милдеттерин жана окуу программаларын терең изилдөөгө, техникалык жогорку билим берүүнүн тенденцияларын, учурдагы билим берүү каражаттарын жана усулдары жөнүндөгү кеңири кайнактарга жана илимий маалыматтарга, алдыңкы педагогикалык тажрыйбаларга, коммуникациялык компетентүүлүктүн деңгээли жана критерийлери жөнүндөгү илимий-практикалык жетишкендиктерди эске алуу менен түзүлгөн жана көптөгөн теориялык жана статистикалык маалыматтар менен далилденген.

4. Натыйжанын далилдүүлүгү. Болочок инженердин башка тилдүү коммуникациялык компетентүүлүгүн калыптандыруунун илимий-усулдук технологиялары жана жолдору учурдагы коммуникациялык технологияларды, интерактивдүү окутуу ыкмаларын, инновациялык технологияларды техникалык билим берүүнүн максатына, мазмунуна карата ылайыкташтыруу жана студенттердин социалдык, кесиптик жана инсандык мүдөөлөрүн, кызыкчылыктарын эсепке алуу менен иштелип чыккан. Изденүүчү тарабынан сунушталган коммуникациялык усулдар автордун көп жылдык окутуучулук тажрыйбасына негизделип, аталаган коммуникациялык технологияларды колдонуу болочок инженерлердин таанымдык, чыгармачылык жана кесиптик жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүгө, ички мүмкүнчүлүктөрүн активдештирүүгө, көп тилдүү, көп улуттуу чөйрөгө ачык, гармониялуу, адеп-ахлактуу, социалдык жактан активдүү, кесиптик жактан компетенттүү жана өзү-өзүн тааныта билген коммуникативдүү инсанды калыптандырууга түздөн-түз багытталгандыгын көрсөтүп турат.

5. Натыйжанын ишенимдүүлүгү. Автор тарабынан иштелип чыккан болочок инженерлердин БТККны калыптандыруунун илимий-педагогикалык системасы коммуникациялык компетентүүлүктүн илимий негиздерин түзүп турган лингвистикалык, коммуникациялык жана прагматикалык өбөлгөлөргө таянуу менен англис тил сабагында ар кандай даражадагы проблемалуулук-долбоорлук тапшырмаларды, атайын окутуу усулдарды колдонуу, болочоктогу инженерлерге башка тилдүү билим берүү процессин уюштуруу формаларын модернизациялоо багытталган иш-чараларды камтыйт жана студентти тилдер аралык, маданият аралык, инсан аралык коммуникациянын субъектиси катары кабыл алууга негизделген жана ошонусу менен ынанымдуу.

6. Натыйжанын далилдүүлүгү. Болочок инженерлердин башка тилдүү коммуникациялык компетентүүлүгүн калыптандыруунун илимий-педагогикалык системасынын натыйжалуулугун аныктоочу критерийлер логикалык жактан өз-ара терең байланышта турган курамдык бөлүктөрдү (мотивдештирүү, когнитивдик жана рефлексивдик) ичине камтуу менен болочок инженерлердин чет тилди үйрөнүү мотивдерин, англис тилиндеги маалыматтарды түшүнүү деңгээлдерин, рефлексивдик жөндөмдөрүн ошондой эле өздүк өнүгүүгө болгон аракеттерин чагылдырып турат. Изилдөө сандык жана сапаттык карым-катнаштарды чагылдырган статистикалык маалыматтар, таблицалар, диаграммалар ж.б. менен жабдылган.

7. Натыйжанын ынандуулугу. Болочок инженерлердин англис тилин үйрөнүүдөгү БТККны калыптандыруу боюнча изилдөөнүн концептуалдык негиздерин, аларды ишке ашыруу жолдорунун иштелип чыккан интегративдүү илимий-практикалык моделдин, илимий-методикалык усулдардын натыйжалуулугу илимий-методикалык жактан тастыкталган, аныктоочу, калыптандыруучу жана текшерүүчү эксперименттер жана изденүүчүнүн көп жылдык педагогикалык тажрыйбасы аркылуу, ошондой эле алынган маалыматтарды чагылдырган статистикалык жана математикалык эсептөөлөр менен коштолгон.

4. Алынган натыйжалардын илимий теориялык жана практикалык маанилүүлүгү.

Изденүүчү Н.К. Сартбекова тарабынан педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган «**Болочок инженерлердин башка тилдүү коммуникациялык компетентүүлүгүн калыптандыруунун илимий - педагогикалык негиздери**» аттуу темадагы диссертациялык иште алынган натыйжалар илимий-теориялык жана прикладдык жактан болочок инженерлерди даярдоодогу БТККны калыптандыруу, болочок инженерлерди көп улуттуу ааламдашуу шартындагы кызматташтыкка даярдоо максатын көздөйт. Диссертациялык иште болочок инженерлердин БТККны калыптандыруунун илимий концепциясы, педагогикалык системасы, окутуу-билим берүү формалары, усулдары иштелип чыккан. Алынган натыйжалар ички биримдикке жана логикалык ырааттуулукка ээ. Теориялык аспектиден караганда, аталган диссертациялык иш болочок инженерлердин башка тилдүү коммуникациялык компетентүүлүгүнүн калыптандыруу, теориялык концепциясын, педагогикалык системасын аныктоого боюнча Кыргызстандагы эң алгачкы илимий эмгек болуп эсептелет.

5. Алынган натыйжалардын практикалык баалуулугу төмөнкүчө аныкталат:

- автор тарабынан сунушталган окутуу-билим берүү формалары, усулдары Н. Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде, Эл аралык инновациялык технологиялар университетинде окуу процесстеринде киргизилген, педагогикалык система бүтүрүүчүлөрдүн башка тилдүү кесиптик баарлашууга жана заманбап шарттарда андан ары өзүн өнүктүрүү даярдыгын камсыздоого мүмкүндүк ачат;

- изилдөөдө сунушталып жаткан материалдарды, автордук комплекстүү педагогикалык системаны, илимий жана окуу-усулдук каражаттарды билим берүү практикасына киргизүү башка жогорку окуу жайларда дагы билим алуудагы атаандаштыкка жол ачуу менен чет тил мүмкүчүлүктөрүн пайдалана билген жөндөмдүү инженерлерди даярдоого мүмкүндүк берет;

- болочок адистердин англис тилин окутуу процессинде БТККны калыптандыруу максатында ишелип чыккан педагогикалык системасынын теориялык модели чет тилин адис катары окутулбаган бардык башка окуу жайларда колдонууга болот.

6. Диссертациялык иштин натыйжаларын пайдалануу боюнча конкреттүү сунуштар:

- темага байланыштуу илимий жоболор, теориялык жыйынтыктар техникалык багыттагы адистиктерди даярдоо процессинде чет тилин окутуунун максатын, мазмунун тереңдетүүдө колдонууга болот.

- изилдөөчү тарабынан болочок инженерлердин БТККны калыптандыруу боюнча иштелип чыккан чет тилди окутуунун теориялык модели, бейформал жана информал жолдору, интерактивдүү ыкмалары, бардык тилдик эмес жогорку окуу жайларга жайылтууга арзыйт;

- болочок адистердин БТККны калыптандыруудагы тажрыйбасына таянуунун артыкчылыгын илимий жактан түшүнүүгө жана аларды практикалык жактан педагогикалык процессте колдонууга жол ачат.

7. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна туура келиши.

Жалпысынан алганда авторефератта диссертациянын негизги мазмунун, илимий жоболор жана натыйжалар боюнча кеңири маалымат берилген. Бирок, изилдөөгө байланыштуу эксперименталдык, өзгөчө статистикалык маалыматтарды ашкере чагылдырбастан, авторефераттын чектелген көлөмүн туура пайдаланса болмок.

8. Диссертациянын мазмунунда жана авторефератта мүмкүн болгон мүчүлүштүктөр:

Жогоруда белгиленген илимий жетишкендиктер, учурдагы педагогика илимине кошуп жаткан салымдары менен катар каралып жаткан диссертациялык иш айрым мүчүлүштүктөрдөн кур эмес.

1. Диссертациялык иштин өтө маанилүү натыйжасын түзүп турган **БТККны калыптандыруу концепциясы** изилдөөнүн мазмунунда негизги түйүндүү түшүнүк катары орун албагандыгы өкүнүчтүү.

2. Диссертациялык иштин мазмунунда 2.3. **«Башка тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүктү калыптандыруунун педагогикалык шарттары»** деп туура белгиленген бөлүм изилдөөнүн милдеттеринде орун албагандыгын көрүүгө болот. Иштин логикасы мындай милдеттин болуусун талап кылат, себеби кайсы бир педагогикалык процессти өркүндөтүүнүн бирден бир жолу – аны ишке ашыруу шарттарын иштеп чыгуу менен коштоло тургандыгы белгилүү.

3. Изилдөөнүн эксперименталдык бөлүгүндөгү логикалык жактан абдан туура белгиленген 4.1. параграфта башка тилдеги коммуникативдүүлүктүн критерийлерин чагылдыруу солгун болуп калгандыгын көрүүгө болот. Бул жерде критерий түшүнүгүнө теориялык анализ берилип, ал эми болочок инженерлердин БТККнын накта критерийлери так ачылбай калган.

4. Ошол эле эксперименталдык бөлүктө калыптандыруу экспериментти өзүнчө берсе туура болмок себеби, болочок инженерлердин БТККны калыптандыруу аталган изилдөөнүн негизги максатын түзүп турат, же болбосо 2. Главаны БТККны калыптандыруу боюнча тажрыйбалык иштер менен байланыштыруу керек эле.

5. Изилдөөнүн главалар боюнча жыйынтыктары өтө эле узун болуп /5 беттен турат/, аткарылган иштерди кайрадан кайталоодон кур эмес. Тескерисинче, изилдөөдөн алынган натыйжаларды илимий тезис жана кыска илимий жыйынтык түрүндө берсе жакшы болмок.

9. Бирок, белгиленген мүчүлүштөр диссертациялык иштин жалпы илимий баалуулугун түшүрбөйт, жалпысынан алганда изденүүчү **Сартбекова Нуржан Коодоевна тарабынан даярдалган «Болочок инженерлердин башка тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун илимий-педагогикалык негиздери»** аттуу эмгек 13.00.01. – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистигине ылайык келет. КР ЖАКтын педагогика багытындагы докторлук диссертацияларга коюлган жалпы талаптарга жооп берүү менен республиканын социалдык жана маданий өсүп-өнүгүүсүнө, анын ичинде болочок инженерлердин аталаган багыттагы кесип ээлери болуу менен чет тилин жакшы билген, көп улутуу чөйрөдөгү кызматташтыкка даяр, ийкемдүү кесип ээлеринен болуп калыптанышына илимий практикалык өбөлгө түзөт.

Расмий оппонент,

КТМУнин педагогика кафедрасынын

профессору, пед. ил. доктору,

Эл аралык педагогика жана коомдук илимдер Академиясынын

анык мүчөсү (Москва)

Асипова Н.А.

Калып тастаган: К. Б. и.с. /Signature/